

9/6/95

Egy pár szó
Eminescu irodalmáról.

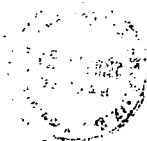
Irta

Szócs Géza.

NAGY-SZEBEN.
KRAFFT W. KÖNYVNYOMDÁJA
1895.

20667

Imént megjelent »Eminescu« című ismertetésemhez kívánom ezt a néhány sort függelékül csatolni. Olvasóim közül többen s bírálóim közül is néhányan, köztük főleg egy oly férfit, kinek véleményére a legtöbb súlyt helyeztem minden román irodalommal foglalkozó ember, kifejezést adtak annak a véleményüknek, hogy kívánatos volna egy pár sorban Eminescu irodalmát is összeállítanom.

Én ezt a második részben akartam megtenni, de miután a második rész csak pár hónap múlva jelenik meg, helyesebb dolognak tartom e külön kis füzetben foglalkozni azon írókkal és irodalmi művekkel, a kik és melyek Eminescut ismertetik, méltatják vagy műveiből szemelvényeket közölnek.

Sajnálom, hogy több jeles román irodalomtörténeti munkához nem tudtam hozzájutni; azokat a melyek rendelkezésemre állottak, figyelemmel olvastam át és igyekszem belőlük azokat a részeket, a melyek Eminescura vonatkoznak, bár röviden, lehetőleg mégis híven közölni és ismertetni.

A munkák, melyeket e pár oly sor megírásához felhasználáltam, következők:

1. Titu Maiorescu. Critice. III Vol. Bucuresci 1892.
2. I. Gherea. Studii critice. Bucuresti, 1890.
3. Parnasul român. Culegere de poezii. Braşov 1892.

4. I. Manliu. Antologie Română, modele literare din autorii secolului al XIX. lei. București, 1891.

5. Alesiu Viciu. Carte de cetire, pentru a V-a clasă gimnasiale. Sibiu, 1895.

6. Aron Densușian. Istoria limbei și literaturii rom. Edit. II. Iași.

7. I. Lazariciu. Istoria literaturii rom. Sibiu. W. Krafft.

8. C. D. Gherea, sau socialiștii și progresul, de S. Y. M. Ploiești, 1892.

9. Petra—Petrescu. Biografii române.

Maiorescu Eminescuról.

Maiorescu Titus, a román kritikai irodalom e kiváló championja, »Critice« czimű három kötetes nagy munkájának második kötetében*) 34 oldalon át foglalkozik Eminescuvel az »Eminescu și poeziile lui« czimű, 1889-ben megirt fejezetben, a melyhez még egy függelék is járul, négy oldalon át a költő születési évének pontos meghatározásával foglalkozva.

Költőnk születési éve e meghatározás szerint nem 1849, hanem 1850, még pedig ez év január havának 15-dik napja.

Az ismertetés legelején ezeket mondja Maiorescu:

Tânăra generație română se află astăzi sub influența operii poetice a lui Eminescu.

Se cuvine dar să ne dăm sama de partea caracteristică a acestei opere și să încercăm totdeodată a fixa

---

*) Critice (1867—1892) de Titu Maiorescu. Volumul II. București, Editura librăriei Socecu et comp. 1892.

individualitatea omului, care a personificat în sine cu atăta strălucire ultima fază a poeziei române din zilele noastre.

(»Az ifjú román nemzedék manapság Eminescu költői műveinek hatása alatt áll. Illő dolog tehát számot adnunk e műveknek jellemző sajátságairól és megkísérelnünk egyúttal meghatározni annak a férfinak egyéniségét, a ki olyan sok fényességgel személyesítette a román költészetnek utolsó, legújabb korszakát.«)

A költőnek életét röviden vázolja a jeles kritikus és kiemeli azt az egyszerűséget, szerénységet, a mely egész a tulságig menve, legtöbb jellemző sajátága a költő életének.

Maiorescu nem hiszi, hogy korának részvétlensége kergette volna az őrülésbe Eminescut. Tagadja, hogy a kortársak nem vették komolyan számba és említé, hogy a költő királyné, Carmen Sylva is érdeklődött iránta, sőt az udvarhoz is meghívta.

A költő megőrülésének okáról így ír:

Dacă a nebunit Eminescu, causa este exclusiv interne este innescută, este ereditară. . . . De altminteri și în vremea, în care spiritul lui era în vigoare; felul traiului seu făcuse pe amici să se teamă de rezultatul final. Viața lui era neregulată; adesea se hrănea numai cu narcotice și excitante; abus de tutun și de cafea, nopți petrecute în citire și scriere, zile întregi petrecute fără mâncare, și apoi de odată la vreme neobișnuită, după miezul nopții, mâncare și beuturi fără alegere și fără măsură: așa era viața lui Eminescu.

Și nici de nefericiri, care ar fi influențat sănătatea intelectuală sau fizică a lui Eminescu, nu credem că se

poate vorbi. Dacă ne ar întrebă cineva: a fost fericit Eminescu? am răspunde: cine e fericit?

Dar dacă ne-ar întrebă: a fost nefericit Eminescu? am răspunde cu forță convingerea: nu! Ce e drept, el era un adept convins a lui Schopenhauer, era prin urmare pesimist.

Dar acest pesimism' ne era redus la plângerea mărginită a unui egoist nemulțumit cu soarta sa particulară, că era eterizat sub forma mai senină a melancoliei pentru soarta oamenirii îndeobste.

(Hogy megőrült Eminescu, ennek oka kizárólag belső ok: veleszületett, örökölt baj... Különben már akkor, mikor szelleme virágzásban vala, életének módja sejteté barátjaival a szomorú véget. Élete ugyanis rendetlen volt; tulságosan élvezte a dohányt és izgató szereket; tulságos szivarozás és kávéfogyasztás, olvasással és írással eltöltött éjek, napok, a melyeken át semmit sem evett s aztán egy időtől fogva éjfélután való étkezés, mértéktelen ivás és evés: ez vala az élete Eminescunak.)

S azt hiszem, hogy olynemű boldogtalanságról sem lehet beszélni, a mely káros befolyással lett volna Eminescunak testi vagy szellemi épségére nézve. Ha azt kérdeznék tőlünk valaki: boldog volt-e Eminescu? azt felelnék, hogy: ki a boldog voltaképen? De ha azt kérdeznék: boldogtalan volt-e Eminescu? Meggyőződésünk szerint nem-et felelnénk. Igaz annyi, hogy ő meggyőződése szerint lelkes híve volt Schopenhauernek s már a priori pesszimista volt. De ez a pesszimizmus nem volt egy, saját sorsával elégedetlen embernek korlátolt kesergése, hanem szelidebb formájú melankolia, tünődés az emberiség sorsa felett.

Érdekes, a mit Eminescu szerelmeiről mond Maiorescu. Szerinte a költőt egy asszonyi lény sem tudta tökéletesen hatalmába keríteni. Mint Leopardi az *Aspasiá-ban*, úgy ő is csak egy megközelíthetetlen, elérhetetlen ideálnak halvány másolatát látta szerelmesében. Mélázó, borongó kedélyét még a szerelemnek mindent elégető lángja sem tudta forróvá, izzóvá tenni.

Birálatának második szakaszában Eminescunak, a költőnek képét rajzolja meg Maiorescu. A költőt modern, a legujabb kor eszméi szerint képzett embernek mondja, a ki ismeri a filozófiát, leginkább pedig Platont, Kantot és Schopenhauert; a ki bámulja Védákat s ismeri a művelt népeknek s legfőképp saját népének irodalmát.

Maiorescu bámulja azt a tökélyt, a melyet költőnk nyelv tekintetében utolsó költeményeiben elért; dicséri küzdelmét, a melyet azért folytatott, hogy a régi nyelvet új alakba öltöztesse; s különösen kiemeli verselésben való tökéletességét, a mely leginkább a »Glossá«-ban és a »bámulatos sonettek«-ben nyilvánul, a melyek filozófiai mélység tekintetében páratlanul állanak a román költészetben:

»După o așa încordare, după o așa luptă dreaptă pentru afurnă »limba veche în forma nouă,« nu ne vom mira, că a putut ajunge Eminescu pe de o parte la aplicarea sigură a unor forme rafinate în oda în metru antic, în glossa și în admirabilele sonete, pe de alta la cea mai limpede expresie a unor cugetări de adîncă filosofie, pentru care nu se găsea până atunci nici o pregătire în literatura noastră.»

Hogy a tudós bíráló mily nagyra tartja Eminescu költészetét és annak hatását nemzete irodalmára, a bírálat befejezésének e sorai tanúsítják leginkább;

»Acesta a fost Eminescu, această este opera lui. Pe cât se poate omeneste prevedea, literatura poetică română va începe secolul al 20-lea sub auspiciile geniului lui, și forma limbei nationale, care și-a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire până astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea vestmântului cugetării românești.«

(Ez volt Eminescu, ezek az ő művei. A mint előre láthatjuk, a román költői irodalom az ő szellemének hatása alatt kezdi meg a 20-dik évszázat s a nemzeti nyelvnek külső alakja, a mely Eminescuban a költőben legszebb nyilvánulását érte el mai napig, lesz a kiindulási pont a román gondolkozás külső mezének szépülése, csinosodása körül.)

A bíráló kiemeli Eminescunak népies formában írott, egyszerű kis verseit, s ezekkel bizonyítja alapos voltát a fennebb közölt soroknak — melyekkel bírálatát befejezi. Maiorescu bírálata mindenesetre legszebb levél volt a babérkoszorúban, a melyet a kiszenvedett költőnek font népe, habár későre is.

Lăzăriciu.

Lăzăriciu rövidebb irodalomtörténetében (Istoria literaturii române, Sibiu, W. Krafft, 1884.) 23 sorban emlékszik meg Eminescuról, elmondván, hogy éppen könyvének megjelenése előtt vette a szomorú hirt, hogy a jeles költő az örülték házába jutott. Említi, hogy Maiorescu mindjárt Alexandri után említi őt a költők sorában és közli, hogy a költőnek munkái a »Familia« és a »Convorbiri literare« című folyóiratokban jelentek meg leginkább. Eminescu művei közül az »Epigonii«-t említi első sorban és a Sermanul Dionisie című novellát.

Gherea.

(C. Dobrogeanu) »Studii Critice« czimű, 1890-ben Bucarest-ben Socecu-nál megjelent terjedelmesebb kötetében hosszasan foglalkozik Eminescuvel. Műve egyike a legalaposabb kritikai tanulmányoknak és talán leg-hosszabb azon kritikai ismertetések között, a melyek eddig Eminescuról román nyelven megjelentek.

Bőven és érdekesen foglalkozik a szerző Eminescu pesszimizmusával, a mely szerinte költőnknek e három művében nyilvánul leginkább a maga igazi mivoltában: a »Mortua est«-ben, az »Impărat și proletar«-ban és az első szatirában.

Az elsőben az életet egy lázas pillanatnak tartja, a mely után az ember eltűnik az örök semmibe; jobb nem élni, mint egy pillanatig szörnyű álmot látni a földön. A költemény lírai formába öltöztetett filozofálás a »lenni vagy nem lenni« tétel fölött. Az »Impărat și proletar«-ban a társadalmi élet, az osztályharc és a szocializmus-ról mondja el nézeteit a költő. Jogtalanság, szenvedés volt osztályrésze a szegénynek, elhagyottnak s az is lesz mindig, míg a világ világ lesz. Csak a forma a külső alak változik: a lényeg az ugyanaz marad évszázról évszázra.

Gherea hosszasan vitatja, hogy a pesszimizmus nem volt Eminescuban eredeti alapvonás, hanem a német bölcselőktől — kiknek némileg hatása alatt állt vala — átköleszött, megtanult elv, a melynek megtartásában nem mindenütt következetes a költő.

Eminescu pesszimizmusa nem durva, nem brutális, mint Alfred de Vigny e soraiban:

»Vivez, froide nature, et revivez sans cesse

Vous ne recevrez pas un cri d'amour de moi!»

Eminescu szereti a természetet, megénekli az erdőt, a méla holdat, a tenger mormoló habjait s a felhők futását; gyönyörködik a leány s a virág szépségében, tehát nem utálja, nem gyűlöli az életet s a természetet. A tudós kritikus ebből azt következteti, hogy Eminescu voltaképen nem is pesszimista, csak annak látszik.

Pedig az Eminescu pesszimizmusa kétségbevonhatatlan. Igaz, hogy a természetet éppen nem utálja, sőt ellenkezőleg: szereti, de nem szereti az embereket, a ma élő embereket, a kik eltiporják, üldözik a szegényt, a gyámoltalant, kigunyolják a boldogtalant, a helyett, hogy részvétellel volnának iránta. Hisz a nemesebb értelemben vett világfájdalom nem egyenlő a világgal, az élet utálatával, megvetésével; hanem kesergés, merengés, mélázás, fájdalom a világrend, az emberi dolgoknak hiábanvalósága fölött.

S éppen, mert az embereket nem szereti, azért keres vigaszt a természet szépségeiben a költő. Az ő barátja, legkedvesebb barátja az erdő; érezvén halálát, nem kíván fényes temetést, bucsúztató beszédet, hanem csendes nyugvóhelyet a tenger partján, az erdőben, vagy közel az erdőhöz.

. . . . »Dar Eminescu n'a fost pesimist consequent — mondja Gherea — și n'a fost, pentru că avem un mare fond de idealism, de bunătate, blândetă, simț de armonie și simpatie universală, și acest sentiment cerea o viață socială, pentru a fi cheltuit în zugrăvirea ei. Neputând cheltui acest idealism pentru viața socială prezentă, pe care o ura, nici pentru cea viitoare, pe care n'o pricipia, el s'a întors îndărăt și a scaldat viața socială trecută în idealismul lui, făcândo blândă, bună, mare, armonioasă, ajungând în această, zugrăvire câte o dată la curată naivitate.«

(Azonban Eminescu nem volt következetes pesszimizmusában, mert nagy mértékben voltak meg lelkében az idealizmus, jóság, szelidség, összhang és általános rokonszenv érzései és ezek az érzések társadalmi életet kívántak, megrajzolva a költő teremtmő ereje által. Nem tudván megvalósítani ezt az idealizmust a mai társadalmi élet érdekében, a melyet utált, nem a jövő érdekében, a melyet nem tudott megérteni, visszafordult a múlt idők társadalmi életéhez s azt írta le szépen, szeliden, nem egyszer érvén el e leírások közben a tiszta naivitásnak határait.)

Érdekes jelenségnek tartja a bíráló, hogy bár az élet viszonyait szomorúaknak, a társadalmat megromlottnak tartja a költő, mégsem kíván e romlottság ellen küzdeni s a jobb jövő érdekében harcolni.

Igen, mert ő e küzdelmet is haszontalannak, eredménytelennek tartja. Mit tehet ő, a kicsiny, az erőtlen dalnok, a hatalmasoknak, erőseknek légiójával szemben? Eminescu szenvedő, melankolikus természet, a melynek legtöbb sajtáságai Glossának ezen soraiban nyilvánulnak:

»Nu spera și nu ai teamă.

— — — — —
Tu rămăii la toate rece.«

(Ne remélj és ne félj

Maradj mindig, mindenre hideg.)

Ezek a sorai természetesen nem tetszenek azoknak, a kik a társadalmi élet föllendítésén, az irodalom fölvirágozása érdekében működtek és működnek Romániában. Az Eminescu melankolikus pesszimizmusa, szelid lemondása, maró gunyja nem tetszhetik természetesen a legtöbb politikusnak, írónak és hazafinak s ép ezért elképzelhetjük, hogy életében nem sok barátja lehetett a Glossa költőjének, bármit mondjanak is életének írói.

* * *

Uj fejezethez jutottunk: Eminescu, mint szerelmi költő.

A bíráló két szempontot állapít meg a szerelmi költők és költemények megbirálásában. Az első: megvizsgálja az érzelem mély, igaz voltát és hogy mily szépen tudja kifejezni a költő érzelmeit; második: milyen fogalma és fel-fogása van a költőnek a nőkről s melyek azok az ideális és erkölcsi mozzanatok, a melyeket a szerelemben keres.

Eminescunak érzelmei mélyek, igazak, és megható közvetlenséggel vannak kifejezve. A találkozás örömei, az elválás fájdalmai s mindazok a kedves jelenetek, a melyek a szerelem országában mindennaposak, avatott elbeszélőre találtak Eminescuban.

Érdekessé teszi költőnknek szerelmi költeményeit azoknak változatossága is. Majd a hitetlen, kétségbeesett szerelmezt látjuk, a ki átkozza hűtlennek vélt kedvesét, majd a rajongót, a ki térdre borul az imádott nő előtt; majd a sűrű erdőbe hívja a kedvest, a hol kedvükre szeretkezhetnek, majd arra gondol, hogy milyen édesen alusznak majd a mély sirban, egymás karjaiban. Szerelem az életen át, szerelem, igaz szerelem a sirig, fordul elő más meg más változatban, mindig érdekesen, Eminescunak szerelmi költeményeiben.

A bíráló különösen érdekesnek és költőnk lelkületére vonatkozólag nagyon jellemzőnek találja, hogy egyik pillanatban elakarja hagyni, átkozza kedvesét s mikor látja, hogy e leány sir, térdre borul előtte és kérleli, hogy ne haragudják, felejtse el mindent.

Érdekesnek érdekes ugyan e jelenség, de éppen nem feltűnő. Hisz tudjuk, hogy a rajongó, heves szerelmesnek életében gyakran előfordul ilyesmi. Érdekes az, hogy a melankolikus, mélézó, csendes költőnek szenvedélye, még pedig heves szenvedélye tör ki ebben az egy pár versben;

de aztán mindjárt rá ismét a méla, borongó, tépelődő Eminescut látjuk ismét. A szerelmes versekkel végezve a bíráló, eljut a Călin-ig és a »Luceafărul«-ig s főleg ez utóbbival foglalkozik tüzetesebben.

A Luceafărul egyike a román irodalom legjelesebb termékeinek s igen sokan vannak, a kik egyáltalán a legjelesebb román költői alkotásnak tartják. Tárnya röviden ez:

Egy királyleány beleszeret egy tündöklő csillagba. A csillag is viszonozza érzelmét s elindul az egek urához, hogy kérje meg, engedné őt halandóvá lenni. A Teremtő felszólítja a csillagot, hogy nézzen le a földre, s lássa, mit csinál kedvese. A királyleány megunván az elérhetetlen csillagért epékedni — egy apród ölében ül, és annak suttogó szerelmes szavait hallgatja.

A csillag erre így szól magában: ölekeztek, szeretkeztek csak, hisz ugysis csak egy pillanatig tart életek, míg én hideg fényvel nézek le reátok s halhatatlan vagyok és leszek:

„Trăind în cercul vostru strîmt
Norocul ṽe petrece,
Ci eu în lumea mea m̃e simt
Nemuritor și rece.»

Hogy a csillag szerelmében a plátói szerelmet, vagy pedig a saját szerelmét akarja-e leirni a költő, eldöntetlen kérdés; de az tény, hogy Eminescu ezzel az elbeszélő költeménnyel tette föl költői működésére a koronát.

Gherea a negyedik szatirát tartja költőnk legsikerültebb alkotásának s közli belőle azokat a sorokat, a melyek reá oly nagy hatást gyakoroltak. Bírálatának végén szól arról a lábrakapott felfogásról, a mely Eminescut Lenauval szereti összehasonlítani s kifejti, hogy csak egyformán szerencsétlen sorsuk csábíthatja a kriti-

kusokat arra, hogy őket egymás mellé állítsák, mert egyébképen rendkívül nagy a különbség költészetük irányát és felfogását, hangulatát illetőleg: Eminescunak írói jellemvonásai az idealismus, és az ókori pogány naturalismus, a német pessimismussal egyesülve, míg Lenau misztikus s a középkori keresztyén felfogáshoz hajlik inkább. Ghereának e pár sorban ismertetett tanulmánya egyike a legérdekesebb román irodalomtörténeti olvasmányoknak. Látszik, hogy a szerző alaposan tanulmányozta a költő munkáit, a melyeket újabb meg újabb szempontokból igyekszik megbirálni.

E sorok írója Eminescuról írott kis ismertetésének második részében igen sokszor fog Ghereára hivatkozni, főleg a szatírák ismertetésénél s az elbeszélő költeményeknél.

Manliu.

Őszintén sajnálom, hogy Manliu bukaresti tanárnak Eminescuról írott ismertetését nem kaptam kézhez; így munkájának (Antologie Romane, Modele Literare din autoriï secolului al XIX-lea, de I. Manliu, București, 1891.) csak második kötetéről szólhatok, mely a költői szemelvényeket firtalmazza.

Eminescutól a következőket találjuk e kötetben (168-dik laptól kezdve): Criticilor meï. Ce te legeni codrule. Sonet Oda. O rëmaï... Egiptetul. Maï am un singur dor (a következő változat; maï am un singur dor în liniștea săriï, să mă lăsați să mor la marginea măriï.) Strigoii (fragment.) Călin (fragment.)

Jegyzetek is vannak egyes költeményekhez; így a sonet-nél közli a szerző Ghereának valóban szép fejtegetéseit e kis költeményről, az Egiptetelnél pedig Petrascunak e versre vonatkozó cikkét.

Parnasul român.

1892-ben Brassóban jelent meg a Parnasul român czimű román költeményfüzér (P. R. Culegere de Poesii. Braşov, Tipografia și editura Alexi, 1892) a melyben költőknek következő műveit találjuk meg:

Făt frumos din tei. 125-dik lap.

Floarea albastră. 221-dik lap.

Luceafărul. 85-dik lap.

Ultimul dor 330-dik lap. (A következő változat: Ear când voi fi pamînt in liniştea sării, Săpațimî un mor-mînt stb.)

Az egyes költemények jegyzetek nélkül vannak közölve.

Viciu.

Tudjuk, hogy minden népnek tankönyvirői közölni szokták szemelvényes műveikben nemzetük legkiválóbb költőinek legjelesebb műveit. Természetes dolog, hogy a román tankönyvirők is közlik, ismertetik Eminescu költeményeit.

Minden tankönyvet nem lévén módom és alkalmam átnézni, közlöm Alesiu Viciu balázsfalvi tanárnak legujabban megjelent jeles tankönyvét (Carte de cetire pentru a V-a clase gimnasiale de Alesiu Viciu, prof. gimn. Nagy-Szeben, 1895).

Viciu, sikerült fordításban több magyar jelesnek költeményeit is (leginkább Petőfinek és b. Eötvösnek mit csak melleleg jegyzek meg) a következő munkáit közli Eminescunak:

A. Lyrikus költemények. 26-dik szám: Ce te legeni codrule.

27-dik szám: O rămîi.

29. Mai am un singur dor (Ugyanaz a változat, a melyet Manliunál láttunk.)

33. Singurătate.

Azután közölve van a második szatira 39-dik szám alatt és az elbeszélő költemények közül a Călin egy részlete.

— — — — —
A »Timpul«, »Curierul de Jasi«, »Familia« stb. lapoknak azon számait, a melyekben Eminescutól vagy Eminescuról jelentek meg czikkek stb., később megjelentő dolgozatomban fogom felsorolni, valamint azokat a szerzőket is, a kiknek munkáit a mai napig megszerezni nem sikerült.

Szándékosan nem említettem és nem ismerttettem eddig Eminescunak prózai munkáit, a melyekről az én tudomásom szerint nagyon keveset irtak eddig a román irodalomtörténészek is.

Én Eminescut jeles prózairónak tartom s remélem, hogy lesz alkalmam állításomat be is bizonyíthatni s itt csak annyit említek meg, hogy Eminescu legérdekesebb prózai dolgozatának a Christos a înviat (Krisztus föl-tamadott) czimű elmefuttatását tartom.

